

ється закладеними в ній можливостями змістовної інтерпретації охоплюваного класу явищ.

4. Прикладний характер кримінологічної характеристики забезпечують установлені в ході дослідження кореляційні зв'язки та залежності між її елементами, що сприяє визначенню невідомих компонентних складових.

Список літератури: 1. Теоретические основы предупреждения преступности / отв. ред. В. К. Звирбуль, В. В. Клочков, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1977. – 255 с. 2. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність. Кримінологічно-правове дослідження / О. М. Литвак. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 280 с. 3. Курс кримінології: Особлива частина : підручник: у 2 кн. / [М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с. 4. Криминология : учебник / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – 512 с. 5. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : НОРМА, 1999. – 496 с. 6. Кустов А. М. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и механизме преступления / А. М. Кустов // Научная состоятельность криминалистической характеристики преступления (По материалам Криминалистических чтений) : информ. бюл. – 2002. – № 17. – С. 24–30. 7. Юхно О. О. Проблеми запобігання крадіжкам приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті : монографія / О. О. Юхно. – О. : ОЮІ ХНУВС, 2006. – 202 с.

Надійшла до редколегії 17.12.2012

Рассмотрены проблемные вопросы формирования информационных ресурсов мониторинга противодействия преступности. Особое внимание уделено элементно-компонентным признакам криминологической характеристики преступлений и ее разграничению со смежными категориями.

The problem questions of branch descriptions crime prevention monitoring information forming are considered in the article. Special attention is paid to the components of criminology description and to its differentiating with contiguous categories.

УДК [343.9:343.56](477)

**А. А. Вознюк,
Р. О. Пиняга**

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ЗАЙНЯТТЯМ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

На основі матеріалів слідчої практики розглянуто основні положення криміналістичного вчення про особу злочинця у справах про злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, як важливий елемент їх криміналістичної характеристики.

З прийняттям законів України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 р. [1], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства
© Вознюк А. А., Пиняга Р. О, 2012

про заборону грального бізнесу в Україні» від 22 грудня 2010 р. гральний бізнес в Україні заборонено. Незважаючи на посилення державно-правової протидії цьому явищу, зокрема доповнення Кримінального кодексу (далі – КК) України ст. 203-2, в якій встановлено кримінальну відповідальність за зайняття гральним бізнесом, досі ще спостерігаються численні випадки незаконної організації та проведення азартних ігор з наданням можливості доступу до них невизначеному колу зацікавлених осіб, зокрема неповнолітнім.

З огляду на зазначене, протидія злочинній діяльності осіб, які займаються гральним бізнесом, визнається пріоритетним напрямом у діяльності правоохоронних органів, зокрема ОВС, до підслідності яких віднесено злочини цієї категорії.

Розв'язанню теоретичних проблем щодо визначення особи злочинця присвячено багато досліджень, зокрема у криміналістичній літературі [28]. Основні положення про суб'єкт злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, вже розкрито у науково-практичному коментарі до КК України О. О. Дудоровим [9, с. 591], у методичних рекомендаціях «Виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з наданням послуг грального бізнесу» колективу авторів Національної академії внутрішніх справ та Головного слідчого управління МВС України [10, с. 10–11]. Питання кримінологічної характеристики злочинців, які організовують незаконні азартні ігри, висвітлено у дисертаційному дослідженні Н. О. Петричко [11]. Водночас формування методики розслідування цих злочинів вимагає уточнення їх криміналістичних ознак, зокрема, пошукових рис особи злочинця.

Отже, метою цієї статті є комплексне дослідження особи злочинця у справах про злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, як одного з елементів їх криміналістичної характеристики.

Дослідження особи злочинця у справах про злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, потребує наукового аналізу законодавчого регулювання у цій сфері суспільних відносин. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 р., гральний бізнес – діяльність, пов'язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп'ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера [1]. Залежно від способу вчинення цього злочину можна виокремити такі категорії злочинців: 1) ті, що організовують азартні ігри; 2) ті, що проводять азартні ігри; 3) ті, що надають доступ до азартних ігор.

Організатори азартних ігор, відповідно до ст. 1 Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15 травня 2009 р., – це фізичні та юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність з організації і проведення азартних ігор з метою отримання прибутку. При цьому організація і проведення

азартних ігор – діяльність організаторів азартних ігор, що здійснюється з метою створення умов для здійснення азартних ігор та видачі виграшів (призів) їх учасникам [1].

Отже, організатори азартних ігор можуть здійснювати як їх організацію, так одночасно і проведення. А доступ до азартних ігор можуть забезпечувати й інші особи, які не є організаторами цієї незаконної діяльності.

Крім того, виходячи з положень цитованого Закону, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 203-2 КК України, обов'язково повинен бути суб'єктом підприємницької діяльності. Однак, як свідчить судова практика, діяльність організаторів грального бізнесу не завжди має ознаки легального підприємництва, особливо з огляду на заборону цього виду бізнесу.

Наприклад, за матеріалами Васильківського міськрайсуду Київської області, на початку травня 2011 р. безробітний К. з метою зайняття діяльністю, пов'язаною з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор на гральних автоматах, тобто зайняття гральним бізнесом, з метою отримання прибутку у невстановленої досудовим слідством особи, придбав 28 гральних автоматів. Пізніше уклав договір суборенди нежитлового приміщення, власнику якого не повідомив про свій злочинний намір, та встановив в орендованому приміщенні придбані гральні автомати. В подальшому у цьому закладі систематично надавалися послуги у сфері грального бізнесу [12].

Н. О. Петричко стверджує, що організаторами азартних ігор зазвичай є чоловіки (90 % випадків), віком від 18 до 40 років. Особи молодого віку (до 35 років) становлять переважну більшість задіяних в організації азартних ігор (89 %). Сучасні тенденції у сфері такого незаконного бізнесу характеризуються тим, що 73 % осіб, які до них залучені, не мають постійного місця роботи, а 27 % – ухиляються від соціально корисної діяльності, і лише половина з них мають власні сім'ї [11, с. 105].

Серед притягнутих до кримінальної відповідальності організаторів грального бізнесу більшість є мешканцями України та мають українське громадянство. У той самий час, за матеріалами, підготовленими для розгляду профільним комітетом Верховної Ради ще у березні 2008 р., зазначалось, що в Україні відкрито 2,5–3 тис. гральних закладів, половина з яких належала іноземцям [13].

Характерною рисою мотивації організатора азартних ігор є його прагнення до отримувати прибутки. У тлумачному словнику «прибуток» визначається як сума, що складає різницю між доходом і витратами; дохід, джерелом якого є додаткова вартість; дохід, отриманий від якого-небудь роду діяльності, справи тощо; дохід від торгівлі або перепродажу; бариш; приріст, збільшення чогонебудь; будь-яка вигода, користь [14, с. 1110]. Прибуток від азартної гри – це дохід, одержаний від організації, проведення чи надання можливості доступу до неї. Вивчення судово-слідчої практики

дає підстави вважати прибутком від грального бізнесу: 1) визначений відсоток, який сплачує учасник азартної гри, який отримав виграш (здебільшого це від 5 до 10 %); 2) гроші, зараховані на баланс грального автомата; 3) ставка на гру тощо. До прибутку не входить розмір виграшу за перемогу в азартній грі.

Організатори азартних ігор мають у підпорядкуванні «рядових» виконавців, які здебільшого обираються (вербуються) з числа найманих працівників. Це, зокрема, особи, прийняті на роботу як круп'є, касири, продавці, оператори, адміністратори, менеджери гральних залів тощо. Вони відповідають за пошук і залучення клієнтів, розроблення правил проведення азартних ігор, отримання грошей від учасників азартних ігор та перерахування їх на баланс грального автомата, внесення ставок учасниками азартних ігор, видачу грошей (виграшів, призів), прибирання грального закладу, його охорону, відкриття та закриття приміщень, де проводяться азартні ігри, вмикання та вимикання гральних автоматів, комп'ютерів, іншого обладнання, надання паролів доступу до азартних ігор, вжиття конспіративних заходів з метою приховування грального бізнесу. Так, в одному з гральних закладів, що виявлений у м. Камені-Каширському Волинської області, гральним бізнесом займалась дівчина, що виконувала функції оператора: отримувала гроші та ключем-маніпулятором виставляла на табло автомата певну кількість секунд для гри; у випадку перемог гравця видавала виграш [15]. В іншому випадку гральним бізнесом займалась касир, до функцій якої входило: отримання від клієнтів закладу грошових коштів. Якщо клієнт бажав почати гру на симуляторі азартних ігор – комп'ютері, то касир видавала спеціальний код, який розміщувався в мережі Інтернет, а якщо клієнт виграв – грошові кошти у вигляді виграшу. Окрім неї в ігровому залі працював ще один хлопець, який сліdkував за порядком у залі, тобто одночасно виконував функції охоронця та техніка грального обладнання¹.

Наймання зазначених осіб зазвичай відбувається без належного оформлення працевлаштування передбаченому законодавством в порядку, а також супроводжується іншими порушеннями законодавства про працю.

Злочини у сфері грального бізнесу може вчиняти і службова особа, яка дала вказівку здійснювати заборонену діяльність або керувала нею. За наявності відповідних підстав дії такої особи слід кваліфікувати додатково за статтями розділу XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України [10, с. 10].

Особи, які вчиняють злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, можуть використовувати корумповані зв'язки з працівниками органів державної влади, включаючи й правоохоронців,

¹ За матеріалами МВС України.

які, в окремих випадках небезкорисливо, задалегідь попереджають про можливі перевірки діяльності відповідних закладів.

Злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, вчиняються як одноосібно, так і у співучасті. Вчені зазначають, що діяльність у сфері незаконних азартних ігор за своєю природою потребує проведення комплексу заходів, які здатна здійснити здебільшого саме група осіб, а не один зловмисник. Оскільки об'єктивні потреби в організації та координації азартних ігор не отримують відповідного відображення в організаційній та нормативній структурі економічного життя, то напротивагу цьому виникають протилежні легальній структурі економіки правовідносини, з ознаками організованості. Отже, характерною особливістю цих злочинів є їх вчинення переважно групами осіб, які організовують та використовують структуру економічних, управлінських та інших зв'язків з метою отримання неконтрольованих державою тіншових доходів [11, с. 100; 16, с. 90]. У зв'язку з цим, зайняття гральним бізнесом нерідко супроводжується легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто по суті його можна вважати виявом організованої економічної злочинності.

Водночас вивчення судової практики свідчить, що основною формою співучасті в цьому випадку є попередня змова групи осіб в один із таких способів: 1) двоє й більше осіб спільно організовують, проводять азартні ігри та забезпечують доступ до них; 2) одна особа організовує гральний бізнес, а інша – проводить азартні ігри та забезпечує доступ до них.

Групам у сфері грального бізнесу притаманні характерні ознаки: 1) наявність невеликої кількості осіб (дві-три особи); 2) зв'язок зі сферою послуг (розважальних, торговельних чи інтернет-послуг); 3) наявність попередньої домовленості між співучасниками про обставини грального бізнесу (порядок роботи грального закладу, прийом ставок, видача вигравшів, розподіл та передача прибутку, порядок дій у випадку появи представників правоохоронних органів тощо).

Розподіл функцій між співучасниками здебільшого є необхідною умовою функціонування грального бізнесу, оскільки одна особа не завжди може ефективно організувати та проводити азартні ігри або ж надавати можливість доступу до них.

Так, громадяни К. разом з А. та М., виходячи з корисливих мотивів, протягом травня-липня 2011 р. в приміщенні Інтернет-клуби, займалися гральним бізнесом, завдяки тому, що К., неофіційно працюючи в Інтернет-клубі вільний доступ до комп'ютерів, встановив на 43 комп'ютери програмне забезпечення для проведення азартних ігор з використанням мережі Інтернет. Продовжуючи злочинну діяльність, К. у зв'язку з фізичною неможливістю самостійно створити відповідні умови клієнтам клубу для гри в азартні ігри, вступив у змову із працівниками цього закладу А. та М. Відповідно до встановленого К. розподілу функцій, А. займався

підбором працівників, які б створювали необхідні комфортні умови для проведення азартних ігор (барменів, менеджерів, касирів та охоронців), яким роз'яснював їх функціональні обов'язки щодо обслуговування клієнтів клубу, здійснював безпосередній контроль за персоналом клубу під час забезпечення клієнтам можливості грати в азартні ігри, роз'яснював останнім умови доступу до азартних ігор, здійснював контроль за виплатами виграшів, а отримані від клієнтів грошові кошти передавав К., за що отримував від останнього відповідну грошову винагороду. М. отримувала від клієнтів готівкові грошові кошти та за допомогою комп'ютерної програми надавала останнім коди доступу до азартних ігор, а по закінченню ігор, за вказівкою А., видавала клієнтам виграші. У свою чергу, К. здійснював загальний контроль за роботою найманих працівників, погоджував прийняття на роботу персоналу та розподіляв між учасниками злочинної групи прибуток [17].

Викриті співучасники зазвичай відмовляються свідчити про злочинну діяльність своїх спільників. Отже, лише гласними слідчими (розшуковими) заходами не завжди вдається встановити усіх причетних до грального бізнесу осіб. Як правило, найбільш складним завданням є встановлення власників грального бізнесу, що потребує проведення серії негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, ознаки особи злочинця і злочинних груп у справах про злочини, пов'язані із зайняттям гральним бізнесом, виступаючи важливим елементом їх криміналістичної характеристики, визначають особливості планування та проведення слідчих (розшукових) дій, а також інших заходів гласного і негласного характеру в процесі досудового розслідування цієї категорії злочинів.

Крім того, в результаті проведеного дослідження можна висловити пропозицію про внесення змін до ч. 3 та 4 ст. 28 КК України. Так, злочин, передбачений ст. 203-2 КК України, є особливо тяжким та триваючим. В окремих випадках він може бути вчинений організованими злочинними об'єднаннями у формі організованої групи чи злочинної організації. Водночас аналіз визначень цих об'єднань дає підстави стверджувати, що вони створюються з метою вчинення двох і більше злочинів (організована група – «для вчинення цього та іншого (інших) злочинів», а злочинна організація – «для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів»). З огляду на вищевикладене, пропонуємо удосконалити визначення понять «організованої групи» та «злочинної організації», законодавчо закріпивши можливість їх створення для вчинення також одного тяжкого і триваючого злочину, що має ознаки злочинної діяльності.

Список літератури: 1. Про заборону грального бізнесу в Україні : закон України від 15 травня 2009 р. № 1334-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17>. 2. Аксенов Р. Г. Изобличение лица, совершившего преступление в сфере предпринимательской деятельности : [монография] / Р. Г. Аксенов, В. Д. Кинзин. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 168 с. 3. Антонян Ю. М. Личность преступника / Ю. М. Антонян, В. Н. Кудрявцев,

В. Е. Эминов. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 364 с. **4.** Бахин В. П. Тактика преступников. Тактические приемы противодействия преступников следствию : [пособие] / В. П. Бахин. – Киев : [Изд-во Семенко Сергея], 2009. – 43 с. **5.** Ведерников Н. Т. Место и роль личности обвиняемого в предмете науки криминалистики / Н. Т. Ведерников // Предмет и система криминалистики в свете современных исследований : сб. науч. тр. – М. : ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1988. – С. 49–51. **6.** Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В. Ф. Ермолович В. Ф. – Минск : Амадея, 2001. – 304 с. **7.** Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений : [учебник / под ред. проф. Шепитько В. Ю.]. – Харьков : Одиссей, 2001. – 528 с. **8.** Лушечкина М.А. О направлениях, задачах и понятии криминалистического изучения личности / М. А. Лушечкина // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 1999. – № 3. – С. 41–49. **9.** Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с. **10.** Виявлення, документування та розслідування злочинів, пов'язаних з наданням послуг грального бізнесу : метод. рек. / [В. В. Топчий, А. В. Савченко, О. Ю. Татаров та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 36 с. **11.** Петричко Н. О. Незаконні азартні ігри: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Петричко Надія Осипівна. – К., 2010. – 258 с. **12.** Вирок Васильківського міськрайонного суду Київської області : від 14.09.2012 : провадження № 1/1008/367/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25993693>. – Дані з Єдиного державного реєстру судових рішень (ЄДРСР). **13.** Акименко О. Автоматна черга [Електронний ресурс] / О. Акименко, Є. Соболев // Галицький кореспондент. – Режим доступу: <http://www.gk-press.if.ua/node/83>. **14.** Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с. **15.** Вирок Камінь-Каширського районного суду Волинської області : від 31.05.2012 : справа № 0304/557/12 : провадження № 1/0304/41/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24384136>. – Дані з ЄДРСР. **17.** Вирок Шевченківського районного суду : від 27.03.2012 : м. Києва справа № 1-1863/11 : [провадження № 1/2610/519/2012] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22265059>. – Дані з ЄДРСР. **16.** Користін О. Є. Розширення зони превентивного законодавства у сфері протидії «відмиванню» коштів / О. Є. Користін // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – № 17. – 2007. – С. 89–95.

Надійшла до редколегії 22.10.2012

На основе материалов следственной практики рассмотрены основные положения криминалистического учения о личности преступника по делам о преступлениях, связанных с занятием игорным бизнесом, как важный элемент их криминалистической характеристики.

On the basis of materials of investigation practice the main provisions of criminalistics studies about the personality of criminal in cases concerning crimes, related with gambling business, are considered as an important element of their criminalistic characteristics.